

Seminář k výzkumu vysokoškolského studenta

Ve dnech 6. a 8. dubna 1966 probíhal v Olomouci II. sociologický seminář k výzkumům vysokoškolského studenta. Pořádala jej pedagogická fakulta University Palackého v Olomouci. Byl pokračováním loňského I. sociologického semináře, který se konal rovněž v Olomouci.

První den třídního jednání probíhal v plénu. Po zahajovacím projevu F. Koudelky měl první přednášku J. Just z PF UP v Olomouci na téma *Průběh výzkumu osobnosti studenta na pedagogických fakultách*. M. Kubičková z VŠP v Praze pak referovala o názorech amerických sociologů na mládež. Třetí referát k problematice současné sociologie výchovy měl K. Galla. Jednání v následujících dnech probíhalo v sekcích:

1. *Sekce sociálních a politických názorů a postoje*

- a) Vědecký světový názor vysokoškoláků (přednášeli F. Koudelka, PF UP Olomouc, M. Ryška, VPA Praha, M. Schneider, PF UP Olomouc, M. Melzerová, PF Hradec Králové).
- b) Problematika sociálních vztahů (B. Rotterová, FF UK Praha, M. Korabelyová, PF Banská Bystrica).
- c) Využívání volného času u vysokoškoláků (J. Čihovský, PF UP Olomouc, M. Jirková, FVL UK Praha, L. Sobotka FVL UK Praha).

2. Sekce pedagogicko-psychologická

- a) Problém osobnosti studenta (M. Frýda, PF UP Olomouc, L. Ambružová, FF KU Bratislava, J. Kuric, PF KU Trnava, J. Konečný, PF UP Olomouc, J. Ondrejka, PF KU Trnava).
- b) Otázky zájmů studentů (M. Kupriak, PF Nitra).
- c) Problematika malých sociálních skupin (I. Nejezchle, PF UP Olomouc).

3. Sekce přijímacího řízení

- a) Motivace studia na vysoké škole (J. Ondrejka, PF UK Trnava, J. Šiševský, PF UPJŠ Prešov).
- b) Problematika imatrikulačního soustředění (J. Vojnar, PF UP Olomouc, C. Purkl, PF UJEP Brno).
- c) Sociologické aspekty přijímacího řízení (M. Hájek, FF UJEP Brno, M. Jirková, FVL UK Praha, L. Sobotka, FVL UK Praha, B. Šplíchal, HF VŠB Ostrava, J. Vaňko, PF UPJŠ Prešov, J. Fischerová, PF UP Olomouc).

Mimo tyto příspěvky byla přihlášena ještě řada dalších prací. Na závěr jednání přednesla M. Kubičková zajímavou zprávu o současném stavu sociologického bádání v Polsku.

J. Just se ve své přednášce zabýval problematikou výzkumu osobnosti studenta na pedagogických fakultách, zvláště na pedagogické fakultě UP v Olomouci. Upozorňoval na složitost a náročnost komplexního

výzkumu, na nutnost koordinovat jednotlivé dílčí výzkumy a srovnávat získané výsledky. Výzkumy realizované na fakultě je možno rozdělit do těchto základních oblastí: 1. sociální prostředí studentů, 2. struktura režimu dne, 3. připravenost absolventa fakulty pro učitelské povolání z hlediska politicko-výchovné práce, 4. vliv kulturního klimatu místa vysoké školy na postoje posluchače a na jeho připravenost na učitelství z hlediska kulturní osvětové činnosti, 5. změny dynamických aspektů osobnosti vysokoškoláka z hlediska pedagogicko-psychologického. Vedle těchto faktorů mají být sledovány ještě aspekty antropologické.

Soudruh J. Just podal rovněž zajímavou informaci o imatrikulačním soustředění všech přijatých studentů a o výzkumech realizovaných na tomto táboře. Kladl důraz na to, že první pracovní nadšení výzkumníků nestačí na řešení všech problémů a že je třeba se zaměřit již z počátku na organizační zajištění průzkumu.

Obsahem přednášky J. Justa bylo rovněž sdělení o výzkumu přijímacího řízení na fakultě, v němž je uplatňována snaha o komplexnější přístup ke zkoumaným otázkám (pozorování, řízený rozhovor, vyhodnocování osobních materiálů, psychologické testy, práce s filmem aj.).

Vedle těchto základních výzkumů jsou realizovány ještě srovnávací sondáže na jiných pedagogických fakultách a středních školách. Tyto sondáže sledovaly hlavně postoj ke studiu a měly sloužit jako srovnávací materiál k výzkumu fakultnímu. Na fakultě jsou také uskutečňovány některé výzkumy dílčí: zájem o beletrii, výzkum hudebnosti (postoje k různým hudebním žánrům), výzkum tělesné zdatnosti, výzkum hodnot uznávaných studenty, výzkum studentských „pověr“ aj. Z hlediska pedagogického je zajímavý ohlas výzkumů mezi studenty. Studenti se zúčastňují dobrovolně různých pomocných prací a dílčí úkoly pomáhají zpracovávat v seminárních pracích.

Druhým přednášejícím byla M. Kubičková. Ve své přednášce *Americká sociologie mládeže jako průsečík obecnějších problémů sociologie* podala přehled názorů některých amerických sociologů na mládež a pokusila se nastínit, jak základní rysy současné společenské vědy a sociologie v USA se promítají v odvětvové sociologii mládeže. Autorka rozdělna obsah své přednášky do těchto oblastí: 1. Vztah americké sociologie k racionálnímu přínosu sociologie nemarxistické. 2. Orientace v základních problémech obecné sociologie a vůbec společenské vědy v USA. 3. Členicí kritéria použitá k výběru některých amerických děl o mládeži za účelem konfrontace. 4. Obsah amerických bádání o mládeži a konfrontace názorů T. Parsonse na jedné straně a K. Kenistona a P. Goodmana na straně druhé.

M. Kubičková upozornila zvláště na práci N. Sanforda *The American College*, ve které autor dochází k závěru, že dosavadní výzkumy studentů byly lokální a nebylo možno přistoupit k jejich zevšeobecnění. Touto stu-

dií byl zahájen systematický výzkum na amerických vysokých školách. Je realizován pokus o sumarizaci výsledků všech analytických výzkumů.

Druhým autorem, kterému Kubičková věnovala větší pozornost, byl T. Parsons a jeho názory na mládež. Ukázala, že ve Spojených státech je dominující hodnotový vzor v aktivismu každodenní praktické činnosti. Stav společnosti vyžaduje, aby mládež byla činná v řadě sfér. Hlavním rysem mládeže je emancipace od hodnot staré generace. Mládež si vytváří vlastní subkulturu, specifickou formu reagence na společenské situace. Parsons se domnívá, že současná mládež je proti generacím v třicátých letech umírněnější a strážlivější. Dá se nazvat i apatickou. Pokud u ní dochází k politické aktivitě, pak většinou ve „vlnách“ při výjimečných situacích (otázka černochů v USA, válka v Koreji a ve Vietnamu, apod.). Politický systém USA je velmi stabilní, říká Parsons, proto mládež nemá k němu co říci. Dále upozorňuje na to, že v americké společnosti je vysoký stupeň odcizení. Mládež přenáší svůj romantismus i na vztah k veřejnosti. Má romantické představy o zásahu jedince do „velké politiky“. Dává přednost hledání podnětů v rolích před otázkami celospolečenskými, které považuje za neřešitelné. Mládež nemá moc nad situací, a proto se izoluje od své subkultury. Parsons dále říká, že mládež je velmi přizpůsobivá, a vyskytují-li se různé potíže, pak je to většinou nedostatek socializace.

M. Kubičková se rovněž zabývala názory sociologa Kenistona. Tento badatel považuje otázky mládeže za hlavní problém v americkém systému. Na rozdíl od Parsonse o mládeži říká, že je odcizená, neemancipovaná, cítí se nepotřebná a vstupuje do života s nedůvěrou. Mládež cítí drtivost a nesmyslnost společenského systému. Má tendenci k odklonu od společenského dění. Autor říká, že adaptace mládeže vyžaduje zvýšený důraz na subjektivní stránku (identifikace), aby mládež cítila potřebu vlastního zásahu, jinak se stane jen pasivním vykonavatelem cizí vůle. Taková mládež bude sice plnit role, ale jen malý počet jejích příslušníků bude vnitřně angažován. Takto se budou rodit zruční dělníci, ale bez zájmu o to, kdo jim vládne. Adaptace sice přináší mládeži mnoho dobrého, ale je v jistém smyslu pro společnost a zvláště pro jedince nešťastím, a to tehdy, když není známo, kdo má být adaptován a do jakého systému. Mládež, říká Keniston, nechce být pochope-na; odmítá to s cynismem či rezistencí. Dále se domnívá, že odcizená mládež je velkým luxusem ve vážné mezinárodní situaci, že je to styl nejméně vhodný zvláště u studentů a ostatní schopné mládeže. Subkultura mládeže odráží odklon mládeže od světa dospělých, je výrazem pocitu bezmocnosti. U mládeže se projevuje silná neochota stát se dospělým, opustit mládežnickou kulturu a adaptovat se do kultury dospělých.

Americký sociolog P. Goodman se domnívá, že u americké mládeže je patrný odklon

od dosavadního systému (viz zvláště *Growing up Absurd*). Je výrazem zmrtnění mobility mezi různými statusy. Mladý člověk se buď začlení do stávajícího systému, nebo zůstane mimo něj. Začlenit se může buď dobrovolně nebo pod nátlakem. Pro člověka je důležité, aby v soutěži (konkurenci) byl účasten „zevnitř“, neboť „zvenčí“ se do soutěže buď nedostane, anebo jen s velkými obtížemi. Autor rozděluje mladé lidi na dvě skupiny: 1. Na ty, kteří přijali výhody adaptace a stali se cynickými konformisty a 2. na ty, kteří se odloučili a předčasně rezignují. Jejich pasivita se pak projevuje jako odcizení, delinkvence apod. Vnitřně nesouhlasí se systémem, ale mají malou moc nebo nezájem systém změnit. Neusilují o změnu, ale nedodržují společenská pravidla, hygienu, uvolňují se sexuálně atd. Dochází k vážným stavům dehumanizace člověka. Tito lidé považují „nenormální“ stav za stav „normální“.

Americkou literaturu o sociologii mládeže rozděluje Kubičková do tří skupin: 1. Popisné studie — těchto publikací je nejvíce, 2. verifikační studie — projevují zájem o teorii vůbec, 3. obecné teoretické práce — jsou většinou ojedinělé. Teoretické práce jsou zaměřeny hlavně na tzv. teorie středního dosahu a teorie miniaturní (hypotézy). Tyto miniaturní teorie pomáhají při interpretaci výzkumného materiálu a zobecnění a nesnaží se o předvídaní trendů celospolečenského vývoje. Výzkumné práce jsou většinou popisného charakteru a při pronikání ke skutečnosti používají empirických metod (metoda „klinických impresí“). Metoda „impresí“ se snaží odhalit vztahy, které stojí za fakty). Používají analytických pomůcek i teoretických modelů, typů a typologii, analogii. Přínosem těchto prací je to, že ověřují tradiční metody, přicházejí s metodami novými a používají složitých statistických analýz.

Hlavním cílem konfrontace názorů T. Parsonse, K. Kenistona a P. Goodmana bylo poukázat na různé interpretace stejných zjištění a faktů u dnešní americké mládeže. Přes rozdílné názory amerických sociologů můžeme pozorovat, že se v některých momentech při hodnocení mládeže shodují. Jsou to převážně tyto momenty: 1. U mládeže vzrůstá apatičnost k veřejnému životu a hodnotám staré generace. 2. Existuje zvláštní subkultura mládeže.

Posledním řečníkem v plénu semináře byl prof. K. Galla. Přednášel na téma *K problematice současné sociologie výchovy*. Přednášku prof. Gally bychom mohli utřídit do několika tematických skupin: 1. K některým obecným a historickým aspektům společenského chápání výchovy, 2. Přehled sociologických prací zabývajících se výchovou (informace), 3. Sociologická pedagogika, 4. Pedagogická sociologie, 5. Sociologie výchovy, 6. Pojetí cílů výchovy v současné západní sociologii a pedagogice.

K. Galla podal stručný přehled představ o společnosti, jak se vyvíjely hlavně na půdě filosofie a filosofie dějin. Tyto představy přecházely i do počátečního stadia sociologických koncepcí. V jejich rámci se uplatnily

různé názory na výchovu. Funkce výchovy je chápána jako trezaurace vzdělání, jako předávání kulturního dědictví, jako příprava pro určité povolání, jako příprava člověka pro jeho společenské fungování. Výchova má vytvářet konformismus mezi masami a danou sociální situací, má umožnit člověku, aby se mohl pohybovat v rámci vertikální sociální struktury.

V současné západní sociologii zabývající se otázkami výchovy převažují monografické empirické práce. Jsou to práce většinou deskriptivní, zachycující jevovou stránku, která není nejdůležitější. Tyto práce jsou do značné míry schematizovány a nemohou zachytit jemnosti pedagogických procesů. Obecně lze říci, že spíše shromažďují empirická fakta a mohou proto sloužit mnoha vědeckým disciplínám.

Sociologická pedagogika uplatňuje nejen hledisko společenské, které je zdůrazněno například v sociální pedagogice P. Natorpa, ale i sociologické. Uplatňovalo se především v oblasti dějin výchovy, jak o tom svědčí dílo P. Bartha, jenž se ovšem domnívá, že výchovné procesy nelze zkoumat jen z hlediska sociologického, nýbrž i duchovní historického. Sociologizující pedagogika se uplatňovala především v Evropě.

K. Galla se dále zabýval pedagogickou sociologií. Upozornil, že i toto speciální odvětví má aplikativní charakter: socializace člověka, jeho konformnost. Zvláště v USA byl záhy pochopen význam výchovy pro konformistické společenské tendence a pro amalgamační společenské procesy, které měly sloužit myšlence vytváření jednoty amerického národa. Sociologie měla napomáhat pedagogické teorii i praxi v tomto úsilí. Z hlediska potřeb studia conformity se vytvořila disciplína sociologie chování. Mimo tuto disciplínu byla založena řada dalších, z nichž je třeba jmenovat zvláště: ekonomii vzdělání (zabývá se volbou studijního oboru a využitím vzdělání v praxi), sociologii školy, sociologii učitele, sociologii chovance aj.

V pedagogické sociologii můžeme rozeznávat dva hlavní směry: americký a evropský. Evropská pedagogická sociologie je postavena na výzkumu škol nejnižšího typu a je teoreticky silnější a diferencovanější, kdežto sociologie americká je založena na výzkumu škol středních a vysokých, je více aplikativní a empirická. Její tematika se zaměřuje hlavně na socializační procesy, kterými procházejí děti a mládež ve výchově rodinné, ve škole, v různých skupinách dětí a mládeže atd., na školní společenské mikroklima, na sociální problematiku vychovatelů a učitelů, na sociální interakci mezi učiteli navzájem a mezi učiteli a žáky. Dále se zabývá otázkami vztahu výchovných institucí, zvláště školských, k institucím ekonomickým, politickým, církevním apod. Americká pedagogická sociologie dosáhla značných úspěchů zvláště v sociologii učitele, typologii učitele, typologii postojů vůči veřejnosti, typologii žáků a ve sledování vztahů mezi žáky a učiteli.

K. Galla dále upozorňuje, že sociologie vý-

chovy byla některými pracovníky považována za synonymní s pedagogickou sociologií. V současné době (zvláště v USA) bývá sociologie výchovy diferencována od pedagogické sociologie. Proti pedagogické sociologii, která se chápe jako věda aplikační a normativní, sociologie výchovy usiluje být speciální sociologickou teoretickou disciplínou. Projevuje se snaha, aby monograficky zaměřené empirické výzkumy ústily v hlubší teoretické závěry a aby syntetické práce z tohoto oboru nebyly jen pouhou aplikací sociologických pouček na výchovu, nýbrž teoretickým sociologickým rozbořením výchovných činností, institucí a sociálních procesů. V rámci sociologie výchovy vznikají i dílčí disciplíny, jako je sociologie školy, žáka, učitele apod., dále sociologie anomii, sociologie frustrace (která patří k nejoblíbenějším), sociologie výchovy dospělých atd. V poslední době se objevují i práce, které se zabývají vztahem mezi vzděláním a ekonomikou. Sociologie výchovy má (zejména v USA) silnou institucionální základnu. Lze říci, že obecně se projevuje nedostatek teoreticky syntetických prací vycházejících z vlastního teoretického zázemí. Pokud empirické práce jsou založeny na větších teoriích, pak většinou na teoriích evropské provenience národního charakteru. Některé z těchto teorií byly v USA asimilovány, plodně využity a vrátily se zpět do Evropy jako novinky. V současné době jsou realizovány již ani ne tak univerzální teorie, jako spíše „koncepty“ teorii.

Na pracích, které byly předneseny v jednotlivých sekcích, považujeme za nejpodstatnější to, že svědčí o velkém zájmu pracovníků orientovat se v prostředí, ve kterém pracují. Snaží se pokrýt relativně širokou problematiku vysokoškolského studenta, počínaje jeho studiem na střední škole a konče uplatněním v praxi. Rovněž otázky, které jsou ve výzkumech kladeny (ať již ve smyslu hypotézy či konkrétní otázky v dotaznících nebo rozhovorech s respondenty), jsou velmi podnětné a mnohé se dotýkají i problémů, které byly donedávna považovány za tabu (náboženské čtení vysokoškoláků, postoj k politické aktivitě, úloha ČSM na vysoké škole, úloha KSČ ve státě, sexuální otázky atd.). V neposlední řadě je třeba zdůraznit i význam konkrétních výsledků, které byly v diskusích přispěvících předneseny. Některé z těchto výsledků byly nové, objevné, a jiné — snad většinou — spíše tušené. Avšak v obou případech je progresivní, že jsou pokusem o relativně přesnou a exaktní práci ve společenských vědách.

Na řadě přednesených příspěvků bylo možno postihnout vedle průkopnického entuziasmu množství základních nedostatků, kterými naše sociologická věda obecně trpí. Za tyto nedostatky (ve smyslu empirických výzkumů) považujeme:

1. Neujasněnost koncepce výzkumů.
2. Roztříštěnost jednotlivých výzkumů. Empirickými sociologickými výzkumy se nahodile „pokrývá“ oblast zkoumané problematiky, a to buď podle subjektivní volby